

Aigua a les venes

Crònica d'un miracle català universal

Francesc Canosa Farran

A large, elegant, black script letter 'f' that serves as the logo for the publisher Fonoll.

F O N O L L

Junedà, 2021

1a edició: octubre de 2021

© del text: Francesc Canosa Farran

© de les fotografies: Francesc Canosa Farran i Carles Rabadà
(fotografies amb dron)

© de les característiques d'aquesta edició: Editorial Fonoll

Fotografia de la coberta: Blue Collectors - Lacasaperlateulada

Disseny de la coberta: Arnau Torrente Capdevila

Disseny gràfic: joanteixido.net

Maquetació: Núria Mirada (La Mirada Gràfica)

Assessorament lingüístic: Maite Puig Tarré

Impressió: Anfigraf Indústria Gràfica

Editat per:

Editorial Fonoll, SL

C. Prat de la Riba, 128 · 25430 Juneda

www.editorialfonoll.cat

Dipòsit legal: L 680-2021

ISBN: 978-84-124015-5-4

Advertiment legal:

Està rigorosament prohibida, sense l'autorització del copyright, sota les sancions establertes pre la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, i la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públics.

Amb el suport de:

Canals d'Urgell
Comunitat General de Regants
dels Canals d'Urgell

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

Diputació de Lleida
La força dels municipis

Als meus morts

Vaig veure morir un món i en vull donar notícia: ¿què els importa a vostès si la casa tenia les parets emblanquinades o de pedra, si en aquell serral hi havia un roure o un dipòsit d'aigua, si aquell pastor llegia Jules Verne o bé esmerçava el temps engiponant flautes? Són detalls, que només tenen importància en el moment en què es diuen. Jo invento, és a dir, aspiro a inventar la veritat, i per a això no conec millor manera que dir mentides. [...]
La veritat, es miri per on es miri, és sempre una mentida més o menys ben explicada.

Xuan Bello, *Història universal de Paniceiros*

Pel que fa al paisatge o a la natura, per ells sols o en si mateixos no em commouen gaire; si estimo tant Vallclara és perquè els meus avis hi han viscut per espai de set segles i perquè hi tinc els millors records de la meva infantesa. Allò que no guarda records, meus o dels meus, no m'arriba a fer ni fred ni calor; per això no seré mai un bon viatger i menys encara un turista.
Podré ser un pelegrí o un vagabund, però res més. D'altra banda viatgem sempre sense adonar-nos-en; viure és viatjar. Viatgem del naixement cap a la mort; tota vida és el viatge d'un moribund. Molts dels qui viatgen frenèticament ho fan, sabent-ho o no, per distreure's d'aquest altre viatge que fem de grat o per força i que és el més apassionant de tots.

Joan Sales, *Cartes a Màrius Torres*

En aquests turons plens de perills, governats durant segles per una distant aristocràcia massa sovint irresponsable i incompetent, i gairebé sempre dolenta, els veïns s'havien acostumat a demanar al cel consol i ajuda. Des de vells fanàtics com Domenico fins a joves escèptics com Gaetano —i el fill de Gaetano, Joseph, el meu pare que fa la transició del Vell Món al Nou—, existia un vincle de fe amb els poders que Déu havia imbuït a sant Francesc de Paula, el monge místic del segle xv que, segons testimonis presencials, havia ressuscitat els morts, fet parlar els muts, arreglat els deformes, multiplicat el menjar per als afamats i, durant les sequeres, havia fet ploure.

Gay Talese, *Els fills*

Índex

- 11 **La carta dels muricecs**
El Tossal, 1 de novembre de 2003

- 19 **Sant Bartomeu no va fer el miracle**
El Tossal, 24 d'agost de 1893

- 33 **El desert de les Santes Espines**
Tàrrega, 14 de maig de 1853

- 47 **L'home aranya contra el dimoni del clot**
Artesa de Segre, 21 de juny de 1853

- 61 **Hi ha una casa que parla**
El Tossal, 3 de novembre de 1853

- 75 **Jo soc una formiga**
El Tossal, 24 de febrer de 1856

- 87 **Un taüt on viure**
Marcovau, 4 d'octubre de 1856

- 99 **El presidi dels protozous suats**
El Tossal, 14 de setembre de 1858

- 115 **Una metròpoli efímera**
Montclar, 20 de desembre de 1858

- 129 **La gran evaporació**
Montclar, 12 de setembre de 1860

- 141 **Vindrà la mort i durà els teus ulls**
Montclar, 1 de gener de 1861
- 155 **Set de set és esperança**
Agramunt, 15 d'agost de 1861
- 169 **Duc aigua a les venes**
Tarassó, 26 de març de 1862
- 181 **Tres morts que no es coneixen**
Agramunt, 12 de febrer de 1901
El Tossal, 15 de novembre de 1903
Barcelona, 31 d'octubre de 1905
- 197 **Com si fos un miracle**
El Tossal, 1 de novembre de 2019
- 207 **CAL EXPLICAR COM S'HA FET AQUEST LLIBRE**

La carta dels muricecs

El Tossal, 1 de novembre de 2003

Quan arribàvem a la casa m'aturava i esperava els muricecs. Mentre la porta es queixava, la llum hi anava entrant, com si ella mateixa l'empentés per acabar d'obrir-se. De sobte sortien disparats: desenes de muricecs sense fi. Mai sabies d'on venien. Fugien zigzaguejant, com titelles desmanyotats enfilant el sostre. A cada alada semblava que estiguessin a punt de xocar. Cecs. Borratxos. Emboigits. Esporuguits. Decidits. Pusil·lànimes. Nerviosos. Desorientats. Alliberats. A mi, que tanta por em feien de petit els muricecs...

Els estius de principis dels anys vuitanta, quan veníem a collir patates a les xoperes del riu i deixàvem la senalla a la casa, pensava que els muricecs se'm fotrien viu. Duia sempre l'uniforme: *pantalona* i samarreteta curta per on passaven unes cametes i uns bracetts de llet acabada de munyir. Xollat com un corderet. «Vas pelatxo!», sempre repetia el padrí. Com un moixonet sense plomes. Espol-sant-se la calor. Menut. Comestible. Deliciós. I els muricecs mai se'm van menjar.

El dissabte 1 de novembre de 2003, el dia de Tots Sants, a l'obrir la porta de la casa, encara pensava en la por infantil als muricecs. Els continuava veient penjats a les bigues de fusta, com Dràcules al revés, girant-se de cop per fer un vol mossada. Però els muricecs dels meus 28 anys no eren els dels estius pelatxo. Aquell dia vam obrir la porta de bat a bat i ja no sortien afuats mode esquadró d'avions de pel·li de la Segona Guerra Mundial. Un cel de muricecs en ple combat. Ara, els meus muricecs feien més por, eren més reals que mai. Com la casa.

◀ La casa. La casa moribunda. Les cases també moren... i també ressusciten.
Cal Fusté (el Tossal) l'1 de novembre de 2003.

S'havia ensorrat un bocí de teulada. Com una mossegada. Un llit de teules jeia a terra, mandrós, pacient, al llarg dels dies. Un petit gran forat de llibertat obligada per als muricecs. I aquell primer de novembre de 2003 només dos, tres muricecs, ens van sortir a rebre. Havien marxat. Havien fugit. Ja no hi eren. Com si només quedessin els més vells, els coixos, els paralítics, els malalts, els moribunds. Com si guardessin la casa abans de morir. La casa, la casa que s'anava morint. Les cases també moren.

A la paret del menjador encara s'hi podia veure la ferida. Aquell clau doblegat, rovellat, descrostant com un ganivet lent, clavat a la pedra, al cor de la casa. Penjant d'un fil que mai s'havia trencat des de feia 47 anys: el full del calendari congelat, immòbil, aturat a l'octubre de 1956. El darrer mes, l'últim any que la meua família hi va viure. El 2003 la teulada era el futur de la ferida de 1956. Un avís. L'ensorrament ens volia dir que el cap començava a fallar. Però el cos ja feia anys que no anava valent. La runa per terra, com l'explosió d'un bombardeig. Les parets esgarrapades per les ungles desenganyades del temps. La taula del menjador, un camp minat de corcs. Cadires coixes. Coves trinxats. Caixes tartamudes. Armaris sense esma per tancar-se. Llits despullats. Vestits masegats per les absències. Draps rebregats com rocs. Coses. Trossos. Bocins. Cas-sigalls. Res. Tot aturat com en un moment d'estampida. Expressionisme de l'adeu. Aire sense cos postnuclear. Cap planta de la casa tenia vida. Les escales de pedra eren un termòmetre de la malaltia. La temperatura anava pujant. Freda al celler, calenta al trebol. Aquí la teulada era una dentadura sense encaixar. Les goteres et ferien. Tot febril. Un petit planeta Mart ataronjat tèrmic. Tot envernissat per la pols esmicolada de les teules. Color carn. Pell. Olor de sang. La vida, funàmbula, jugant-se-la a la teulada.

Aquell dia vam començar a endur-nos-en coses. Recordo la caixa enmig de tot. Coberta per les saques de cànem prehistòriques. La caixa de fusta. Senzilla. Humil. Pràctica. Soferta. Clara. Rectangular: 50 centímetres per 1,80. D'un cop d'ull. D'una peça. La caixa

d'una casa. La caixa de la casa. La nostra caixa. La caixa que només podia ser d'uns supervivents, d'uns resistents. Uns professionals de l'existència. Uns revolucionaris de la normalitat. Uns lluitadors de la mitjanja antisistema. Uns autosuficients en un món insuficient. Uns petits pagesos. La caixa com una filosofia. Com una fe. Com una suor. Com un destí. Com una eternitat en vida. I dins, nosaltres. Dins, papers.

Papers i més papers. Tenia davant meu tota classe de papers de la meua família des de segles endarrere. Els papers, els documents, les capitulacions, els testaments, les cartes, els escrits, els rebuts, els contractes... no revelaven cap misteri. No hi havia res màgic, sorprenent, extraterrestre, explosiu... Però sí que explicaven que existíem, que existeixo. Perquè nosaltres no sortíem enlloc. Com si no existíssim. Com si no hi fóssim. Nosaltres no teníem explicació. No estàvem explicats. Nosaltres érem molts nosaltres. Nosaltres només érem un petit nosaltres de tots els nosaltres del país. Nosaltres érem una majoria d'un país explicat per la minoria. Nosaltres érem una majoria d'immenses minories majoritàries. Nosaltres érem el país dins de la caixa. La caixa era el país. El país érem nosaltres.

Nosaltres. Res del que m'havien dit, del que m'havien explicat, del que m'havien ensenyat coincidia, quadrava, encaixava amb el que hi havia a la caixa. Jo no sabia res. Res de res. Era un ruc, un ignorant, un inepte, un analfabet de la meua pròpia existència. Jo no tenia explicació. M'havien explicat. Els altres m'havien explicat la meua vida. I no era la de la caixa. Tot grinyolava. Tot xirigava. Tot feia nyec-nyec. La caixa s'obria i jo no sabia res de casa meua. No sabia res dels meus homes, de les meues dones, del meu paisatge, dels meus sentiments. La caixa com un país iceberg: enfonsat, congelat tot i ser real. La Catalunya iceberg. El país invisible que ho va fer tot visible. El país que no es veu, que no se sent, però que hi és. Que viu dins de les caixes, porticons endins, tancat amb pany i forrellat. Nosaltres, aquells a qui ens deien que no érem nosaltres,

hi érem. Nosaltres, els amagats, els refugiats. Nosaltres, els que sanglotàvem, patíem, sentíem, vivíem dins la caixa. I nosaltres vam guardar la caixa. I vam arreglar la casa. I res es va acabar, perquè tot va començar.

Era una carta. Un paper dels centenars i centenars de totes les mides, èpoques i procedències que hi havia a la caixa. Comprensibles, incomprendibles. Explicables, inexplicables. Salvables, insalvables. Sencers, rosegats. Papers de fins a dotze generacions endarrere de la meua família. La carta, si la llegiu, no diu res i ho diu tot. La carta diu això:

Barcelona, 3 de febrer de 1893

Ignès Canosa y Tugues: La vostra tia Ramona Tugues morí en el dia 4 del finit Agost, me encarregà entregués a cada Neboda 4 duros perquè se recordessin de ella, y la encomanessin a Deu, y també vos envio una caixa amb la roba mes usada de ella, encara que no me lo recomanà espresament, pero sabent lo vostre estat més necessitat he volgut que tingueu la memòria de la roba, pues la millor del baul la deixà a casa dels vostres pares. No vos encargo altra cosa, sinó que la encomaneu a Deu tots los dies de vostra vida y ho encarregueu als vostres fills.

Saludo a vostre Marit encara que no lo conec y las vostres cosines vos saluden a tots.

Tomàs Escales Canonge

La caixa, la caixa de la roba morta, del bagul moribund, és la caixa de 2003. La caixa de la casa. La nostra caixa. La carta, dins la caixa, escrita a Ignès Canosa Tugues, la filla dels meus quadravis: Francisco Canosa Albardané i Ignès Tugues Capell. La carta dins de la caixa, dins de la casa, dins d'un dels pobles més petits de Catalunya: 18 cases i 72 habitants el 1893. Aquí, a la casa, a cal Fusté, al Tossal,

a la Noguera, a Ponent, a la Terra Ferma, a l'Occident, a l'Oest, al comtat d'Urgell. En un lloc caixa, encaixonat, enterrat, hi viu una de les històries més invisiblement bestials, colossals, siderals de Catalunya, Europa, el món. Des d'un poble microscòpic, puça, esquifit, es va fer la cosa més gegant, desbordant, inimaginable del planeta. Des d'un poble molt petit neix una història molt gran.

Aquí, un dia va canviar tot com mai s'havia vist. Aquí, un món molt antic es moria i en naixia un altre com si la vida fos una panxa oberta parint una criatura universal i eterna. Aquí es va imaginar i fecundar el futur. Es va fer el que mai s'havia fet. I ho vam fer nosaltres. Tots nosaltres. També el pare de la Ignès Canosa, el meu quadravi Francisco Canosa Albardané. Perquè si aquella carta deia que la mort picava a la porta de casa, també hi havia picat la vida. Si la tieta Ramona Tugues Capell va ser enterrada a Barcelona és perquè no podia ser enterrada al Tossal. Per allò que ho va canviar tot. Pel miracle. Pel miracle dels cinc segles. I nosaltres vam dur les flors al cementiri. Com cada any. Per ells. Pels morts, pels nostres morts.

Les golfes postnuclears de cal Fusté. A la dreta, la caixa. La nostra caixa.
Un país a la caixa. Una història en una caixa.

Sant Bartomeu no va fer el miracle

El Tossal, 24 d'agost de 1893

L'agost de 1893 els de casa van complir: van encomanar a Déu la tieta Ramona Tugues Capell. Abans ja l'havien confiat al de dalt un fotimer de cops. Però el 24 d'agost era Sant Bartomeu, el patró del Tossal. La festa major divina i mundana. Missa de Sant Bartomeu a l'església de Sant Bartomeu. Per aquell menut temple preromànic hi va desfil·lar un miracle com el del sant. Però aquest era de veritat, real; es podia tocar. Per culpa d'això, no només la tieta Ramona, sinó tota la família Canosa no va poder ser enterrada al vell cementiri de davant de l'església. A partir d'un moment precís, d'un dia miraculós. Per culpa del que va passar davant de Sant Bartomeu cinquanta anys endarrere. Pel que va baixar del cel, pel que va pujar de la terra. Per una pregària, una imploració. Perquè el sant Bartomeu global i el Sant Bartomeu local van xocar com un meteorit fet de suor i fe que va caure allà el 1853.

Bartomeu, sant mundial. Un dels professionals de la socialització de la cristiandat. Un dels dotze apòstols de Jesús. Segons el Nou Testament, va veure Jesucrist ressuscitar al llac Tiberíades i va ser testimoni de la seua pujada al cel. Sempre davant de tot. Com el seu adeu: de cara, a pit descobert. Un dels finals més despietats, cruels, bàrbars de tots els socis de Jesús: va ser escorxat viu i després decapitat. Com el Tossal. I l'església de Sant Bartomeu n'és testimoni de primera fila. D'un esquarterament davant dels seus nassos. D'una llarguíssima, inacabable i fonda ferida. Però, a diferència del sant, l'església va presenciar l'espellament de la terra, però també la resurrecció.

◀ L'església de Sant Bartomeu davant de la ferida eterna: el Canal.
Mort i naixement d'un món.

Sola com el primer dia de la creació. Petita com quan neix una esperança. L'església de Sant Bartomeu es gronxa des del segle XI. És un xic bressol al revés: una nau coberta amb volta de canó de fesomia semicircular. L'ajuden i la sostenen, com peuetes i bracetes, dos arcs torals i dos de formers. El capet és un absis hexagonal cobert amb una cúpula hemisfèrica. La closca preromànica és l'origen de tot. Una mena de poma d'Adam i Eva arquitectes que passaven per allà i la pareixen com una gènesi fortuïta. Un cop de puny a la terra que diu: «Aquí em quedo i d'aquí no em mou ni Crist». Aquelles pedres, que de tan ben posades semblen col·locades de qualsevol manera. Pacient. Serena. Respectuosa. Callada. Les quatre finestres silents d'una sola esqueixada són quatre llàgrimes úniques, congelades, que només van plorar el primer dia. Una porta obedientment desaparebuda. Quan s'obre i tothom surt de missa sembla impossible que dins aquell menut bressol espiritual hi pugui haver tantes persones. No hi cap ni Déu: hi ha tot el poble.

El dia de Sant Bartomeu sempre ha estat un dia de festa grossa, que de fet és ben prima. La festa, l'única festa. Aquí només es treballa. I aquell dia s'anava a missa, es dinava a casa. El pollastre substituïa els 364 dies de sopes amb pa, hortalisses, i para de comptar. Així és que generació rere generació els veïns han sortit de missa com formigues endiumenjades. Un pèl més assossegats que el dia a dia. Com si tinguessin una propina de temps. Unes monedes a les butxaques per fer-la petar. Xarren, comenten, s'informen, es desinformen... Tiren a l'aire una partida de paraules com una manilla mal jugada. I també fan quatre passes. «Caminen» és molt dir. Passejar no existeix. Per tant, fan anar una mica els peus, que diuen. No gaire estona. No fos cas. Sempre davant del miracle.

Davant del Sant Bartomeu terrenal parroquial hi ha el que el sant Bartomeu celestial no va fer mai. Ni ell, ni cap sant. Ni res. Davant de l'església del Tossal, quan la gent surt de missa i fa aquelles quatre passes mal comptades com qui no vol la cosa, mentre parlen,

enraonen, discuteixen, remuguen, reneguen, sempre se'ls escapen els ulls cap al miracle. Al miracle dels cinc segles. Al prodigi que va tardar 500 anys a fer-se, a veure's, a aparèixer-se: lo Canal.

El Canal d'Urgell. El dia que va canviar tot amb aquell esquarterament, forat, ferida. Aquella meravella sobrehumana que no va fer cap sant, que van fer persones com el meu quadravi, Francisco Canosa Albardané. Com tots els veïns del Tossal, com tota la gent dels pobles dels voltants. Com milers de persones de l'Oest, de l'Occident, de Ponent i també del Llevant i l'Orient de Catalunya i més enllà. Des del Tossal fins a Barcelona: pagesos, paletes, peons, empresaris, enginyers, presidiaris... Aquí, davant d'aquesta església, d'aquest poble que no coneix ni Déu. Davant del no-res es va fer tot. Davant d'això que no té explicació. Aquí no estem explicats. Aquí som morts en vida. Aquí no som cap nació: som una resurrecció i, nosaltres, volem ser una explicació.

Aquí podem explicar que aquest nosaltres va canviar la història de Catalunya. I també d'Europa i del món. Aquí es va transformar la vida de milers de persones. Aquí es van metamorfosejar paisatges i sentiments. Aquí es va capgirar una terra. Aquí es van modificar les coordenades del taulell de l'existència: l'espai i el temps. Aquí es va alterar, reprogramar, formatar, el futur. Aquí, més enllà d'aquesta llengua d'aigua infinitament zigzaguejant, que passa per davant de Sant Bartomeu i neix al Tossal amb la presa, hi ha un país que no es veu.

El Canal d'Urgell no és només un canal d'aigua que va del Tossal a Montoliu de Lleida. És un telarany que enteranyina la vasta planúria de l'Oest català: 144 quilòmetres de canal principal. 76 de canal auxiliar. Quatre séquies principals que sumen 102 quilòmetres més. 3.000 quilòmetres de secles de distribució i desguassos. Desenes de túnels i construccions per teixir l'aigua; però, com una agulla de neó de l'enginyeria universal, el túnel de Montclar:

4,9 quilòmetres de longitud. El túnel més llarg d'Europa (i dels més llargs del món) durant un segle. Perquè el Canal també va ser l'obra hidràulica més important, bestial, colossal, del planeta a mitjans del segle XIX i una de les més transcendents i sobresortints del món. Això no es pensava que pogués ser, existir. Això no s'havia vist mai. El Canal era el demà. El Canal era el miracle.

Es va passar del marró misèria al verd esperança. Del desert real al jardí real. Del secà al regadiu. De beure a dies a beure cada dia. De no veure-hi a veure-hi. Del res al tot. L'aigua va arribar a més de 70.000 hectàrees d'una terra erma de 4.862 quilòmetres quadrats: la zona regada més extensa d'Europa. El gran Oest llunyà de Catalunya. L'Occident català. El Ponent imponent. La Terra Ferma que es desferma. La gran plana, les folgades estovalles verolades: això és el país de l'horitzó. Aquí el sol s'aplana com enlloc per rendir-se davant una pàtria de persones. Les postes de sol són un misto llarguíssim encenent el braser de casa. Una frontissa esbata-nada perquè entris a una nova vida. Aquí és el lloc per morir. Aquí és el lloc per viure. Això és: l'Urgell, el Pla d'Urgell, la Noguera, el Segrià, les Garrigues i —tot i que no la rega el Canal— la Segarra. Repetim-ho: això era un desert. Repetim-ho: un miracle. Un miracle fet a la terra, no pas al cel.

És el miracle de la multiplicació de la carn i els ossos. De primer van ser les persones. El 1860 hi havia 67.841 habitants a tota la geografia de la zona regada (a partir de 1862). El 1910: 90.741. El 1924: 124.582. El 1990: 230.466. I a principis del segle XXI: unes 341.000. Van anar venint, com una peregrinació cap al futur, baixant de les muntanyes, dels Pirineus. I també els que ja hi eren es van anar enfilant, elevant, reproduint: les generacions nascudes aquí entre 1875 i 1936 creixen sis centímetres. La Bíblia de la terra diu que la pitjor collita és no sembrar. La terra plantada, la terra assaonada, la terra brota i rebrota i dona fruits. El valor el 1860 és de 460 pessetes per hectàrea. 1910: 1.800 pessetes. 1924:

3.500 pessetes. 1990: 2.000.000 de pessetes. A inicis del segle XXI: 25.000 euros per hectàrea. Només els primers cinquanta anys de reg del Canal (entre 1862 i 1912) el preu de la terra augmenta un 300 %. La suor és la mare del miracle.

Suem, reguem. Tot, com un arbre: ho portem dins. De l'arrel al fruit. Tot està per somiar, plantar, podar, collir, menjar. En aquest país brancall de 77 pobles confederats amb 98.057 hectàrees de terres laborables, és a dir, en el llenguatge del país: 225.000 jornals. El jornal és el pa de cada dia. Un jornal és el tros de terra que es pot treballar en un dia. Un jornal és un micropàis dins del país. Un jornal: 4.358 metres quadrats. És el país del puzzle. El país fet a bocins: cadascú té el seu trosset, el seu cassigall de terra. De la caseta i l'hortet. El país de la mitjanja. La geografia de la immensa planúria equilibrada. El Canal és un passaport, una pàtria, una nacionalitat, un destí. Ara, com una Atlàntida alliberada, rescatada, desfermada, emergeix.

L'aigua del Canal fa surar el valor de les collites un 600%. D'un naufragi de secà: cereals, vinyes, olivers, ametllers... que depenen del cel. D'aquella aigua arbitrària, capritxosa, ocasional. D'una geografia on no plou, no hi sap ploure, a l'aigua permanent, constant, com un ruixat fidel que intensifica, reproduceix i augmenta els cereals com mai s'havia vist. I que farà néixer el color verd calidoscòpic dels farratges, hortalisses... I l'or dolç: la fruita. Éssers que sense aigua no existirien. El miracle d'aquests xim-xims que no van caure del cel: dels 7 metres cúbics per segon el 1862 als 33 metres cúbics per segon marca de la casa. Dels 10.000 regants regats el 1882 als més de 20.000 del segle XXI. Però tot va costar molt. No només cinc segles.

El 1853, el pressupost de l'obra —que començaria a finals d'aquell any— és de 57.642.695 rals. Deixem que corri el temps. A 31 de desembre de 1861 —faltaven menys de tres mesos perquè es

comencés a regar— el cost de tot (canal, séquies, obres complementàries, expropiacions, interessos...) era de 93.132.695 rals. Això era la realitat. I l'altra realitat, la dels diners de l'empresa que feia l'obra, l'SA Canal d'Urgell: 76.042.000 rals. Accions, ampliacions de capital, subvencions... Un dèficit de 17.090.695 rals... més els interessos i el cost de la conservació del Canal. Amenaces de suspensió de pagaments. Enfrontament entre empresa i regants. Lleis. Revisions. Desestimacions. Reversions. Cànon. La soga del «novè»: els pagesos estaven obligats a donar una novena part de la collita a la societat del Canal. La pugna constant entre empresa i regants: una concessió que els primers volien per sempre i els segons, que acabés als 99 anys. I un final el 1964. Una victòria. Els pagesos planten la Comunitat General de Regants dels Canals d'Urgell: concessionaris a perpetuïtat. El Canal per als fills del país del miracle.

El miracle és familiar. El miracle és biològic: neix, creix, es reprodueix i no ha mort. El miracle és un espermatozou sideral, màgic, galàctic, que fecunda en una terra de fertilitat infidel, però el miracle és lent. Primer han de passar més de cinquanta anys. Fins a principis del segle xx no dona els primers fruits. Un miracle que va necessitar sobredosi de fe. Només els addictes a la vida podien injectar-la. Es va necessitar inocular un nou estat mental per a uns pagesos que van haver d'actualitzar les neurones de secà a regadiu. Xeringar nous cultius, mecanització, despeses. I tot volia regar un paisatge, una escenografia moral i real: una voluntat d'apropar rics i pobres. Tot es volia engendrar: l'agricultura, l'economia, la demografia... Tot, potser ho oblidem, era una gènesi, una creació: passar del no ser al ser. Tot era un desert. Tot era una misèria. Tot i tothom van anar a conquerir el futur: la Conquesta de l'Oest de Catalunya.

Nosaltres portàvem cinc segles d'avantatge mitològic. I venen ells i en pocs anys, pam! Un miracle. Semblant al nostre. Però a ells els coneix tothom i a nosaltres ningú. Dos miracles: l'invisible i el visible. La Conquesta de l'Oest catalana i la nord-americana

coincideixen en el temps. Tot és igual. L'Oest vell i llunyà. El Far West. La frontera. Travessar els límits. Conquerir. El futur. Però el seu oest és mític; el nostre, raquític. Ells comencen a inicis del segle XIX. Se salten la frontera del riu Mississipí. Els joves Estats Units esdevenen en un tres i no res uns adolescents rebels i s'alliberen del seu est per anar a l'Oest. *On the road*. Cap a Califòrnia... I planten. I broten cowboys, vaques, cavalls, xèrifs, pistolers, periodistes, botiguers, mines, *saloons*, ferrocarrils, telègrafs, ciutats... El somni americà. Anar d'una banda a l'altra. L'existència en moviment, en construcció. Un país i unes persones que ho han basat tot a explicar la seua vida. El western és la mitologia d'un somni real. El western és la *way of life* eterna nord-americana. No caduca. Viu sempre. Palpitant, fresc, a disposar, brillant.

Aquell miracle. Aquella febre d'or. Aquell James W. Marshall amb granota de cowboy que el 1848 troba or al riu de Coloma, a la futura Califòrnia. A la propietat de l'hisendat amb ulleres de demà John Sutter. Comença una història que va fer que la terra passés del groc arena al groc or. Naixia Califòrnia: The Golden State. Es desclucaven les espurnes als ulls de milers de persones corrent afuades per fer brillar la seua vida. L'or com un coet sideral d'ascensió social. Els pobles mutant a ciutats elèctriques. L'or plantat a la geografia de l'esperança. L'or, florint, feia néixer la indústria de l'agricultura; Califòrnia produiria un terç dels aliments dels Estats Units: el rebost. Tot pampallugueja. El Far West amb llums de neó globals anunciava que ara era un Oest proper. Com aquí.

El Canal va ser la Conquesta de l'Oest de Catalunya. Una febre d'or que convertiria la gran planúria de Ponent en una Califòrnia catalana. En el graner, el rebost, el celler, la nevera, la carmanyola de Catalunya i d'Europa. La central nuclear de la terra. Hem donat menjar a tot Déu, però també se'ns han menjat i ens hem menjat. Perquè tot això no ho sap ningú: no estem explicats i no existim. Som un Oest més llunyà que el llunyà. I tot és tan lluny que no ens

veu ningú: ni nosaltres mateixos. No existeixen els paisatges, les *skylines* de l'Oest de Catalunya a la memòria, a la realitat. No existeixen ni a les fotos dels records, ni a l'àlbum de geografies estereotipades. Ningú té les imatges de l'Oest català al cap. Ni les persones. No existeixen els nostres James W. Marshall o John Sutter. Hem oblidat les persones.

No existeixen els nostres cowboys i hisendats. Els *supermans* de la terra. Els superhomes: els pagesos. Amb superpoders. Enmig de tot. Entre el cel i l'argila. Armats amb l'R+D de la suor. Perquè el miracle és, essencialment, fill del treball. I ells van escriure un pacte prodigiós amb les mans que tenen més terra que pell: la pagesocràcia. L'acord de continuïtat més llarg i profitós de la història del país. L'eternitat al terròs. La pagesocràcia: el contracte entre home i natura. I el Canal també és un pacte. El pacte de burgesos i pagesos. El primer reequilibri territorial i emocional de Catalunya des dels dies de la Catalunya genètica, de la Catalunya comtal: des que el comtat de Barcelona i el comtat d'Urgell (Ponent) es tutejaven. Torna el tu a tu. Tornàvem nosaltres.

El Canal no era fet de pedres ni d'aigua. El Canal era fet de lluites, tristeses, alegries, esperances, il·lusions, maldecaps, decepcions... Un Canal humà. No vist. No edificat. No construït. Hi ha un Canal tècnic, enginyer, científic, però hi ha un Canal emocional, anímic, espiritual. Una infraestructura humana. El Canal és un canal de persones. D'aquelles que van canviar la mitologia, que, com l'energia, es transforma. Si als Estats Units corrien cap a Califòrnia per buscar or, aquí l'or fet aigua es va dur a casa, a domicili. Un viatge al revés. Aquí uns pocs van donar-ho tot a uns molts. Així es va fer un nosaltres quan no hi havia nosaltres. Així es va fer un miracle.

El 23 d'agost de 1893, a la missa de Sant Bartomeu, el meu quadravi, Francisco Canosa Albardané, no hi havia de ser. Havia de ser mort. Un miracle. Tenia 76 anys. Ho deien les estadístiques i

la realitat: per a una persona nascuda al segle XIX l'esperança de vida, a mitjans del segle, era de 29,7 anys, i ell estava dret. Nascut el 1817, no mor fins al 1903. Increïble. Immortal. Un superhome. Per davant seu van passar-hi tres guerres carlines, la Primera República, la Guerra de Cuba... I ell encara era allà. Tot això només era un pisolabis de la seua vida. I ell, a Sant Bartomeu, a la missa de festa major. Descansat, alleujat, alliberat... Mirant el miracle.

Ell va veure el que molts van tardar anys a veure. S'allibera abans l'Oest català de la immensa minoria (Ponent) que l'Est català de la petita majoria (Barcelona). Quan la ciutat encara era petita, tanca-da, emmurallada, aquí es va fer saltar pels aires tot amb la construcció bomba del Canal. Aquí es van enderrocar primer les «muralls» que a Barcelona. I es va veure de sobte un país, un nosaltres. Des d'aquí es dibuixa la Catalunya del XIX, del XX i del XXI. El Canal és una arada humana llaurant la frontera d'un nou estat i estat d'ànim. El vell i el nou. El conegut i el desconegut. Un món que marxa i un que ve. El Canal és una explicació, una resposta. Un dir i un fer. Mentre Catalunya comença una Renaixença cultural recuperant la llengua, la cultura, l'esperit..., aquí es fa una Renaixença constructiva, material, real. Renaixem perquè ens descarreguem la vida. El Canal és un *download* del cel i un *upload* de la terra. I enmig, nosaltres, reconquerint l'existència dels segles.

Com el Canal, aquell 23 d'agost de 1893, el meu quadravi no havia de ser allà. I no era només perquè rebentava les mitjanes d'esperança de vida, sinó perquè quan es va començar a construir el miracle, l'infern va brotar. Es va picar el subsol. Van sortir-ne disparades les flames del paludisme mortal: entre 1853 i 1870 va afectar més del 70 % de terres per on passava el Canal. Ell va sobreviure. En aquell poble com un taüt, enfonsat, enclotat, submergit, esquitxat-camufat per alzineres, rouredes, i emmurallat per les tres costes i mitja: Cap de la Costa, la Mitja Costa, la costa d'Estany. I a l'extrem, com un sospir, un alè, un adeu, la punta de la Pena. Aquella pena de no

poder ser enterrats al cementiri de sempre. Aquell on, almenys que es pugui comptar, des del segle XVII s'enterrava la meua família. El que era davant de Sant Bartomeu. Aquell cementiri que el Canal rebenta, perquè hi passa pel mig, com una espasa, una serra, una destrat. Mor un cementiri i en neix un altre. El que es va construir a l'altra banda. Sant Bartomeu a un costat, el nou cementiri a l'altre. Enmig, com un miracle, un llampec, una llum: el Canal. Perquè el Canal són els meus morts i els meus vius.

És el crit que confon la mort i el naixement de 1853, quan comencen les obres. El gemec se sent per totes les costes. Des de la Mitja Costa, l'ermita de Sant Domènec, aquell santuari de butxaca del segle XIII, centralitzava el purgatori de l'esperança i el dolor pregant per totes les persones, com el meu quadravi, que construïen el Canal: «Sant Domingo a Mitja Costa i Sant Sebastià del Gos, si les febres mos espanten, sant Domingo, da'ns socors». Els goigs de sant Domènec. L'SOS que zigzaguejava com el vent de l'Aragó i cantussava com la puput per les costes. Baixava fins a Sant Bartomeu. Obria el cementiri. Pujava al poble. Entrava a cada casa... Conten que les dones no deixaven de repetir aquells goigs nit i dia. Com una lletania reescalfada, com un rosari sempre a taula. Mentre els homes, a un parell de quilòmetres, suaven, renegaven fent el miracle. Era el mateix miracle que a una quarantena de quilòmetres, a Tàrraga, també sentien, esperaven, resaven.

El Canal travessa pel mig el punt on hi havia el cementiri vell del Tossal.
El nou, a la dreta. Tot es mou: els morts i el futur.